

Razzia i Grindsted Dal

Af Johs. Lind

Scenen for efterfølgende historie er den lille landsby Dal i Grindsted sogn. Den foregår i året 1782. Da var Grindsted endnu kun en ubetydelig landsby på heden. Her foregik endnu ingen handel, for det var købstædernes privilegium. Handel på landet var forbudt, og det spiller en vis rolle for denne historie. For det ser ud til, at der var opstået en ganske lille butik ude i Dal, nærmest en brugsforeningernes forløber - til de lokale beboeres fælles fordel. Dengang havde man ikke brug for at komme til købmanden så ofte som nu; men når det endelig skete, var det en hel rejse. Nærmeste købstad var Varde, ca. 40 km borte.

Når den lille krambod kom i søgelyset, skyldtes det nok en jagt efter større vildt; der havde været smuglergods i omløb, og det var det, der var anledningen til, at toldembedsmændene var ude på den ekspedition, der bragte dem til Grindsted Dal. Målet for deres jagt her var først og fremmest husmanden Niels Hansen Dahl, der havde huset med kramboden, og dels hans nære nabo, sognefoged og gårdejer Poul Hansen Dahl, som embedsmændene egentlig havde troet var en broder; der synes dog ikke at have været noget slægtskab imellem dem. Det har der sikkert heller ikke været til den Jens Dahl, der spiller en noget uheldig rolle i vor historie. Hvis de mange navne, der nævnes i det efterfølgende, bringer forvirring, kan der henvises til den personliste, der er føjet til som bilag.

Sognefogeden

En lille halv snes år efter tildragelsen kom der en kongelig forordning om sognefogeder og

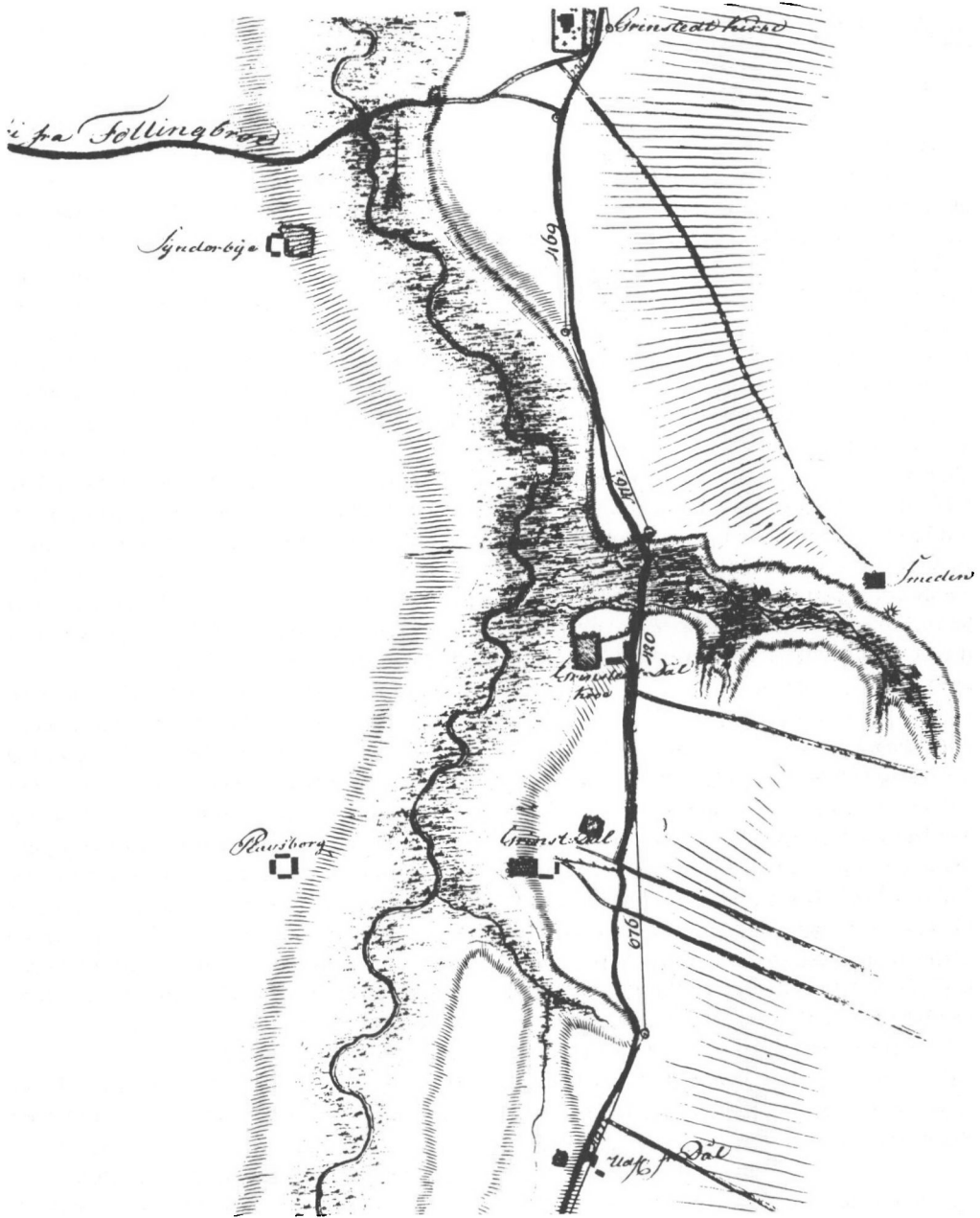
deres bestilling (10/11 1791). For det område, som vi beskæftiger os med, bragte den ingen væsentlige ændringer. Sognefogeden var den, som de forskellige myndigheder kunne henvende sig til for at få deres ordrer udført lokalt. Det kunne være fordelingen af de mange opgaver, som samfundet endnu den gang pålagde landbefolkningen, især den såkaldte ægtkørsel (gratis transport for offentlige formål); det kunne være kreaturtælling, kundgørelse af nye bestemmelser og andre mere fredelige aktiviteter; men det kunne også være politiopgaver som her, hvor den ubehagelige opgave var at bistå myndighederne med en husundersøgelse hos naboen og iøvrigt sørge for ro og orden.

Når en sognefoged var ude i et ærinde, der kunne medføre et retsligt efterspil, skete det efter sædvanen under ledsagelse af *tvende tiltagne mænd*; de kunne assistere ham med opgaven og bagefter bevidne, at det var gået ordentligt til. Denne skik fulgte sognefoged Poul Hansen Dahl også i dette tilfælde. Det blev skoleholder Hans Linnet og gårdmand Hans Christensen, begge fra Hejnsvig sogn. Dem møder vi siden som vidner i den retssag, der fulgte efter begivenhederne i Grindsted Dal.

Retssagen

Toldembedsmændene måtte forlade Grindsted Dal med uforrettet sag efter at have været udsat for forskellige overgreb. Det er årsagen til, at der blev en retssag ud af det.

Vort kendskab til begivenhedernes forløb har vi altså først og fremmest fra det protokolat, der nu ligger i Landsarkivet for Nørrejyl-

Grindstedområdet o. 1800; mod vest (vest opad) Grindsted kirke, mod øst langs Grindsted-Vej vejen; Grindsted Dal (Vejdirektoratets kort fra perioden 1790-1808, kopi i Grindsted lokalhistoriske arkiv).

land. Det fylder to små bind. Så omfattende var denne sag. Den begyndte den 22. august 1783, mere end et år efter selve begivenhederne; og først den 5. november 1784 kunne dommen afsiges. Hele dette materiale kunne studeres og refereres meget grundigere, end her er sket. Her vil vi koncentrere os om toldembedsmændenes egen fremstilling af forløbet og dernæst høre nogle ganske få af vidnerne, der unægtelig havde en helt anden opfattelse af det, der var sket. - Det faktiske hændelsesforløb når vi ikke frem til; for een ting er, hvad der faktisk skete; noget andet, hvad der bagefter kunne bevises, især efter at parterne havde haft næsten et år til at forberede sig på, hvad der kunne siges, og hvad der burde glemmes.

Embedsmændenes opfattelse af sagen giver sig dels af en indberetning, som herredsfoged Fleischer skrev dagen efter begivenhederne, og dels af de spørgsmål, som vidnerne skulle besvare; hele 325 spørgsmål, som i kronologisk rækkefølge viser, hvordan de selv oplevede den dag:

Begyndelsen

Toldinspektør Oschatz i Vejle havde fået en ordre fra generaltoldkammeret, der gav ham fuldmagt til at drage til Nørre Snede for at foretage en husundersøgelse, såkaldt inkvisition, hos en Mads Eriksen, der var mistænkt for at handle med smuglergods; men det fremgik af ordren, at Oschatz havde myndighed til at *gå videre*, og det benyttede han sig af til at tage til Grindsted Dal i stedet for!

Med sig havde han konsumptionsinspektør Miachaëlsen, nogle assistenter og den nødvendige politiskorte; to vogne udgjorde ekspeditionen.

Det var den 11. maj 1782, de ankom til sognefogedgården. Det var en lørdag, og det viste sig, at de fleste mennesker var i kirke for at høre biskoppen, der holdt visitats den dag. Sog-

nefoged Poul Hansen Dahl og hans voksne søn Anders var også i kirke, men hjemme på gården var hans kone Ida Andersdatter og deres 27-årige datter Dorthe. Herredsfoged Fleischer, der med sine to assistenter udgjorde toldembedsmændenes politiskorte, præsenterede sig selv og toldembedsmændene og oplæste den fornødne legitimation. Og så gik de i gang med husundersøgelsen; sognefogeden, som de havde anset for broder til naboen med det enslydende efternavn, var nemlig også under mistanke. Nu måtte Ida føre dem rundt i huset og åbne for skabe og gemmer efter deres forlangende. I sengekammeret havde de fundet en tværsæk på væggen. Den viste sig at indeholde fem stykker blomstret, uldent damask. Det blev konfiskeret. Så gik de videre til et andet værelse, hvor de opdagede et stykke engelsk stof.

På det tidspunkt lød der rummel et andet sted i huset. Det var en bonde, der havde grebet en stenkrukke, en såkaldt skæggemand, for at løbe ud med den. En af betjentene løb efter ham; bonden kastede krukken fra sig, og det viste sig, at den indeholdt fransk brændevin. Den videre inkvisition afslørede bl.a. en tønde humle i et kammer ved siden af køkkenet, en overskåren fjerding fuld af grøn sæbe i spisekammeret, og i vognhuset en halvfuld humlesæk. Denne lod de stå, for i mellemtiden var Anders, sognefogedens søn, kommet hjem, og han havde forklaret, at det var noget, faderen havde købt, og at præsten og degnen skulle have del deri. Men det gods, som var konfiskeret, blev lagt ud på en af vognene, hvor et par af betjentene skulle passe på det.

Optøjer i anmarch

Folk var nu ved at vende hjem fra kirke, og efterhånden havde en del samlet sig om gården. Da inkvisitorerne havde forladt den for at gå

over til naboen, husmanden Niels Hansen Dahl, samlede sognefogedens kone de tilstedeværende mænd i stuen og skænkede brændevin for dem og bad dem om at forpurre razziaen. Tolderne så, at de dernæst gik over i udhusene og forsynede sig med stokke, skafter, vognkæppe m.m. Så kom de nærmere og fulgte med over til huset, der skulle undersøges.

Ingen var hjemme; døren var låst. Tolderne gav sognefogedens søn Anders besked om at tage over til kirken og hente både faderen og Niels Hansen Dahl. Det gjorde han så; det tog nogen tid, og imens stod de fremmede og ventede, mens flokken omkring dem blev større og større.

Langt om længe kom sognefogeden. Han gav udtryk for, at han kendte Fleischer, der jo var herredsfoged, skønt ikke for Slavs herred. Han bød dem indenfor i gårdens øverste stue. Efter at have læst de ordrer, herredsfoged Fleischer og toldinspektøren fremlagde, bemærkede han, *Ja, jeg ser, at I har ordre på at inkvi-rere både i købstæderne og på landet*. Nu, da myndighedsforholdet var legitimeret, befalede Fleischer ham at bistå med razziaen og ønskede for det første at få skaffet husmanden Niels Hansen Dahl til veje, så de kunne komme ind i hans hus. Han havde nemlig ikke indfundet sig endnu.

Allerede da begyndte sognefogedens modvillighed at røbe sig. Han hævdede, at det var umuligt at få fat i husmanden; men hans begrundelser var noget ustadige: Han var gået en halv mils vej nordpå efter gudstjenesten - eller: han var gået til Varde, - eller: sognefogeden vidste slet ikke, hvor han var! Fleischer måtte erindre ham om hans pligt over for kongen, og det hjalp så meget, at han ville have sendt sønnen Anders afsted efter den savnede. Men da Anders trak en hest frem, kom sognefogedens kone og svor ved sin salighed, at det skulle ikke ske. Så lod Anders hesten stå og tog i

stedet en stok for at give sig på vej til fods, men endnu en gang blev han standset af sin moder.

Fortsat benspænd

Nu måtte husundersøgelsen starte uden Niels Hansen Dahls nærværelse. De måtte over til huset igen, tæt omgivet af de mange mænd med deres skafter og stokke. Sognefogeden gjorde ikke noget for at sprede dem. Døren skulle lukkes op, og sognefogeden blev bedt om at skaffe en smed; men det kunne han ikke; han påstod, at han ikke havde nogen at sende. Jamen, så en knibtang! Der var nemlig et vindue, der kun var lukket med et søm. Anders blev sendt af sted efter en knibtang, men kom tilbage med uforrettet sag. Han kunne ikke finde nogen knibtang! Fleischer måtte endnu en gang erindre sognefogeden om hans pligt til at skaffe dem adgang til huset; men han svarede, at han ikke havde nogen ordre til at bryde ind i anden mands hus. - Så måtte Fleischer selv tage affære. Han fjernede blyet omkring en af ruderne og tog forsigtigt ruden ud hel. Så kunne vinduet haspes op.

Nu blev der røre i flokken. Et fruentimmer trådte frem, råbte og slog hænderne sammen, snart over hovedet, snart nedad: *Nu har jeg aldrig i verden set noget lignende! Hvad er det for mennesker! Hvad vil de gøre? Højt er herrebud, men højere er Guds bud!* Toldembedsmændene havde grund til at tro, at det i virkeligheden var Niels Dahls søster. Sognefogeden slog det bare hen; han troede, sagde han, at kvinden var halvtosset, og han kunne jo ikke forbyde folk at stå og se til. Toldinspektør Oschatz var nu blevet meget betænkelig ved situationen og henstillede, at sognefogeden spredte opløbet; men det nægtede han; de folk havde jo intet ondt gjort, og det ville de heller ikke komme til at gøre.

Vinduet var blevet åbnet; en tilpas lille person skulle kravle ind for at få døren lukket op.

Heller ikke det ville sognefogeden hjælpe med, så herredsfogeden måtte lade en af sine egne assistenter, Jens Dahl, gøre det.

Husundersøgelsen

Så kom der endelig gang i razziaen. Og her var fangst! Der var en dobbelt citronkasse, rigeligt halvfuld af te; i et chatol var der bla. 12 bundter tråd, noget blå lærred og en slump ærme-knapper, foruden nogle blåstribede bindler, en stuve kramlærred og noget Warendorflærred.

Et kammer ved siden af stuen var ligefrem indrettet som en krambod med disk, reoler og skuffer, og på disken stod en rigtig vægt. Vægt-skålene var der også. Der var knapper og kamme, piberør, hæfter og måner, sejl-garn, stål-tråd og en kasse med hvid skæppesæbe, skåret ud lige til udsalg. Der var krydderier: kanel, muskat, muskatblomme, nelliker, safran, peber, ingefær, allehånde, hel laurbær, små pommerantser. Der var risengryn og stivelse. Der var forskellige malervarer. Der var rosiner, korender, krudt, og hagl af adskillige sorter!

Skuffe efter skuffe åbnede toldinspektør Oschatz og forkyndte deres indhold, som så blev stuved ned i en sæk. Men uden for voksede larmen. Tolderne hørte nogle ophidsede folk råbe, at hvis de først kom ind i pakkammeret, så ville de finde så meget, at de ikke kunne føre det bort på deres vogne!

Sognefogeden var med indenfor til razziaen. Det havde han fået ordre på. Og han havde medtaget to af de omkringstående til at være vidne til forretningen. Men her inde i huset fortsatte han med at være lidet samarbejdsvillig. Han havde gjort sig vred og påstået, at han ikke havde noget at bestille der. Og herredsfoged Fleischer havde flere gange været nødt til i kongens høje navn at befale ham at yde den assistance, han som sognefoged var pligtig at yde. På et tidspunkt havde hans kone kaldt ad

ham gennem vinduet, og da ville han være gået, hvis ikke han igen havde fået udtrykkelig ordre om at blive. Men hun var kommet igen og havde råbt ind til ham: *Du har intet at gøre der; de har hverken amtmandens eller herredsfogedens ordre; og det, de tager, skal de nok udlevere igen!* Og flokken derude gav deres besyv med: *De er skælme og tyve; de plyndrer os; de skal Fanden ej tage det!* Så ville sognefogeden igen være gået ud, men blev endnu en gang hindret i det. Han skulle blive og skaffe inkvisitorerne fred. Tilsidst forlod han huset trods Fleischers udtrykkelige forbud.

Både Oschatz og Fleischer havde forsøgt at dæmpe gemytterne udenfor, men uden held. Tumulten voksede, og nu skreg de op om, at ham i den hvide kjole, det var Oschatz, havde kaldt dem skælme, tyve og røvere, og det skulle han ikke slippe godt fra. De forlangte, at døren skulle åbnes, ellers ville de selv gøre det! Råbene begyndte nu også at lyde på, at tolderne slet ikke havde ret til at foretage denne inkvisition, fordi det ikke var deres egen herredsfoged, der forestod den: *I er skælme og røvere; I har ikke vores herredsfoged med, og I har ikke på stemplet papir det, som I har forevist!* Fleischer havde taget sin egen bestalling frem og vist dem den. Men så troede de ikke på, at ham i den hvide kjole havde sin ordre på stemplet papir. Det var Oschatz, de mente, og ham samledes deres raseri mere og mere imod. De påstod, at det var ham, der havde skældt dem ud for tyve og røvere, og de ville have deres ære igen, inden de kom derfra. Og endnu en gang truslen om at trænge ind med magt, hvis der ikke blev åbnet for dem.

I mængdens vold

De to lokale mænd, som sognefogeden havde taget med ind til razziaen, havde allerede tidligere vist frygt over situationen og havde bedt om at måtte forlade huset. Fleischer havde baa-

de bedt og befalet dem at blive; men nu gentog de deres bøn, og de fik lov til at gå ud for at finde sognefogeden, der skulle komme og sikre freden.

Da de forlod huset, trængte flere af mængden sig ind. Og nu var tolderne udleveret til mængdens raseri, for sognefogeden kom ikke. - *Hvad er I for nogen! I har ej nogen ordre på stemplet papir - og heller ikke vores herredsfogeds ordre!* - Både Oschatz og Fleischer forsikrede, at de havde deres lovlige ordrer; men folkene trængte nu ind på Oschatz med næver og stokke. De hævdede igen, at han havde kaldt dem tyve og røvere, og det hjalp ingenting, at både han selv og Fleischer forsikrede dem om, at det ikke var rigtigt, og endnu en gang formanede dem til at betænke deres eget vel, inden de gjorde noget, som de ville komme til at fortryde. De strakte sig endda til at forsikre dem om, at de nok skulle lade være med at tage noget som helst af det konfiskerede med sig, når blot de kunne komme til at rejse hjem med fred. Men det hjalp ingenting.

Nu forlod Fleischer huset for at finde sognefogeden, Oschatz og ledsagerne var overladt til mængden. De blev skubbet og trukket ud af huset. Jens Dahl var den, som på Fleischers befaling var kravlet ind ad vinduet for at åbne døren; ham smed de på jorden og pryglede med stokke. Oschatz selv ville de også have væltet om; men han flygtede. Han blev ramt i hovedet med et nyt spadeskæft, men nåede at flygte over i sognefogedgården skarpt forfulgt af en eller flere karle, der svang deres stokke efter ham. Helt ind i sognefogedens stue fulgte de ham.

Under tumulterne havde mængden også haft fat i Fleischer, som de havde tvunget til at indsætte den rude, som han selv havde taget ud for at få adgang til huset. Men også han nåede over i sognefogedens hus. Her var sognefogeden ikke. Men de to tiltagne mænd var

her. Dem og sognefogedens kone bad han om at skaffe fred med de helligste forsikringer om, at intetsomhelst af det konfiskerede skulle blive fjernet, når blot folkene ville lade dem komme bort med hele lemmer. - *Når I vil love mig det, så skal jeg gøre anstalt*, havde sognefogedkone svaret, og så var hun gået ud.

Fredsforhandlinger

Toldembedsmændene havde også bedt hende om at skaffe præsten til veje; men det havde hun nægtet med den begrundelse, at hun ikke havde nogen at sende. Og udenfor råbte folk stadig op om, at de ville have hævn over ham i den hvide kjole for de skældsord, han havde brugt overfor dem. De ville erklæres rene. - Det føjede Fleischer dem så i på Oschatz' vegne. Men de ville høre det af hans egen mund. Og han erklærede så, at han ikke mente at have sagt sådan. Den udtalelse var de tilfredse med; men den skulle være skriftlig - og på stemplet papir. Men Fleischer havde ikke medbragt stemplet papir. Folkene sagde, at det kunne de få hos deres præst, og Fleischer gav en af dem nogle penge, så han kunne skaffe det.

Imens fortsatte forhandlingerne. Fleischer fik to mænd ind i stuen. Den ene var i brunt tøj. Han hed vistnok Hans. Den anden hed vist Jens. Nu nåede han så langt, at de ville være tilfredse med en erklæring på almindeligt papir med de rette underskrifter og med herredsfogedens signet påtrykt. - Han, som hed Jens, formulerede for sit vedkommende betingelserne sådan, at Oschatz skulle tilstå, at det var løgn i hans hals, at han havde sagt, de var tyve og røvere. Og så skulle han desuden give to kander brændevin og et pund tobak.

Så kom blæk og papir frem. Hans og Jens gik ud, andre kom ind; den nærmere formulering skulle drøftes. Men alt imens var der nogle, der gik over til udhuset og bevæbnede sig

med tykke stokke, og de bandede højt på, at når de fremmede kørte bort, så skulle ham i den hvide kjole få så meget, at han knapt kunne forvinde det.

Den frelsende engel

Netop da arriverede præsten, provst Sølling fra Grindsted. Han blev sat ind i situationen, beordrede de lokale bønder ud af stuen og befalede alle at falde til ro og gå hvert til sit. Hans Christensen, der var den ene af de tiltagne mænd, fik besked om at ledsage toldfolkene et stykke ud af byen, og selv fulgte han dem det første stykke vej for at værne dem mod mængdens overgreb. Uden for byen stod nogen og ventede på de bortrejsende. Dem befalede han at gå hjem. Det gjorde de - undtagen to. Det var Hans og Jens. Oschatz udpegede dem for provsten som hovedmændene. Men de forsvandt også, da provsten befalede dem det. Og først nu da der ikke var flere uønskede ledsagere, tog han afsked med dem.

Nu kunne de rejse hjem i fred. Men de havde ikke fået nogetsomhelst med af de konfiskerede varer. Fra Niels Hansens Dahls hus havde de slet ikke fået lejlighed til at tage noget ud. Og det, som var blevet lagt på vognen fra sognefogedgården, var i mellemtiden sporløst forsvundet.

Retssagen

Sådan har de rystede embedsmænd oplevet begivenhederne den lørdag i Grindsted Dal.

Men vidnerne havde en ganske anden opfattelse. At der havde samlet sig nogle mennesker på åstedet, efterhånden som de kom hjem fra kirke, vidste de jo nok; men opløb, endsige optøjer, havde de ikke bemærket. Nogen vrede, ja opbragthed, havde der vel nok været, som naturligt var, når ærlige mennesker blev udsat for krænkende beskyldninger.

Og de havde da også hørt om, at nogle få karle skulle have været lidt voldsomme.

Retssagen fylder som allerede nævnt to bind, og vi skal slet ikke her gennemgå alle vidnesbyrdene i dette meget omfattende forår, men blot lytte til nogle af dem.

Sognefogedens datter

Den 27-årige Dorthé Poulsdatter havde været hjemme på gården med sin mor, da de fremmede ankom. Hun kunne fortælle lidt om, hvem det tøj tilhørte, som var blevet konfiskeret i huset. Hvad der var sket ovre hos naboen, vidste hun intet om; hun havde passet sin husholdning. Og hvad der dernæst var foregået i hendes eget hjem, vidste hun lige så lidt om; det eneste, hun kunne bekræfte, var, at hun havde set provst Sølling komme. Og det var jo ingen forbrydelse.

De tvende tiltagne mænd

De to mænd, som sognefogeden havde taget med ind til husundersøgelse, var skoleholder Hans Linnet i Heinsvig og gårdmand Hans Christensen af Gilbjerg. Det var sidstnævnte, der senere kom til at eskortere de fremmede ud af byen.

De var blevet placeret i begivenhedernes centrum, så uundgåeligt måtte de have eet og andet at oplyse. Men deres vidnesbyrd må have været en skuffelse for anklagerne. Stort set havde de ikke bemærket noget, der kunne være belastende for deres egne, hverken sognefogeden eller Niels Hansen Dahl eller dem, der havde samlet sig uden for huset.

De havde nok set nogle af de varer, som anklageskriftet nævnte, men ikke noget af betydelig værdi. At værelset ved siden af stuen kunne ligne en krambod, ville de nok bekræfte, for der var en del skuffer og et lidet brædt til at lægge fra sig på. Vægten mente de derimod ikke at have set, men nok at der hang et par

små vægtskåle. - De mange varer, som ifølge anklagen skulle have været i skufferne, kendte de ikke meget til. En del kunne de ikke mere huske, og mange af varebetegnelserne var ukendte for dem. Og det var foregået på den måde, at Oschatz havde åbnet skufferne, kigget i dem og nævnt deres indhold, hvorefter han havde lukket igen uden at lade nogen se, hvor meget der var af hver slags.

De havde ikke opfattet, at sognefogeden forsøgte at lægge hindringer i vejen for inkquisitionen; derimod havde de nok hørt ham forlange, at de konfiskerede varer skulle optegnes, vejes og måles; men det havde Oschatz afslået. Og derefter var det jo, at sognefogeden ikke mente, han havde mere at gøre med den inkquisition; de havde nok set, at hans kone kom til vinduet for at sige et eller andet, men ikke hørt, hvad det var. Rigtigt var det jo, at han på et tidspunkt havde forladt huset.

Den forsamling, der stod udenfor og fulgte med i begivenhederne inde i huset, havde de ikke hørt meget til. De havde ikke hørt dem råbe og true og bruge skældsord. Heller ikke, at nogle af dem skulle have råbt om, hvad der kunne ske, hvis inkvisitorerne nåede ind i pakammeret. Derimod havde de nok hørt dem sige, at Oschatz havde kaldt dem for skælme og tyve, og derover var de noget vrede og opbragte.

At de selv skulle have udvist frygt for folkenes truende adfærd, kunne de ikke være ved. De havde ganske vist bedt om at måtte gå ud; men det var jo fordi sognefogeden var gået, og så mente de ikke, at de havde mere at bestille der.

De havde end ikke bemærket, at da de selv gik ud, trængte andre ind. De var på Fleischers befaling gået i gang med at søge efter sognefogeden; og de havde derfor intet at sige om det, som måtte være passeret for toldfolkene på deres vej fra huset til sognefogedgården. Det vid-

ste de slet intet om, og de kunne kun undre sig over, hvad grundlag der kunne være for den slags spørgsmål.

Hans Christensen, der jo havde eskorteret de fremmede af byen, kunne iøvrigt oplyse, at der slet ikke havde været nogen uden for byen, ikke andre end tre kvindfolk samt en karl, der gik og spredte møg.

Det allersidste spørgsmål, nr. 325, gik ud på, om vidnet iøvrigt vidste noget, der kunne tjene til sagens opklaring. Her fik skoleholder Linnet lejlighed til at oplyse, at på et tidspunkt under husundersøgelsen var en af toldbetjentene kommet ind med den besked, at det konfiskerede tøj fra sognefogedens var blevet fjernet fra vognen. Det havde fået Oschatz til at rette fornærmelige beskyldninger mod de tilstedeværende. Oschatz havde også fået sin pipe trådt i stykker under inkquisitionen. Han havde kylet stumperne i hovedet på de omkringstående, atter ledsaget af fornærmelige ord. Linnet formodede, at det var sådan noget, der kunne have gjort folkene opbragte.

Sognefogedens søn

Anders, der havde været i kirke med sin far og var kommet hjem i begyndelsen af begivenhederne, var heller ikke til megen støtte for anklagerne. Han havde hentet sin far, som han havde fået besked om. Faderen havde ikke megen lyst til at komme hjem, for han skulle jo tale med biskoppen, så toldfolkene måtte stille sig tilfredse med, at Anders tog sig af forretningerne derhjemme. Men da Anders havde betydet ham, at det ville de ikke være tilfredse med, så var han jo fulgt med hjem.

Han kunne ikke bekræfte, at toldembedsmændene havde udvist al forsigtighed og høflighed i omgangen med de omkringstående. Tværtimod havde han nok bemærket, at der stod nogle folk lidt afsides, og dem havde de fremmede tiltalt vredagtigt og under brug af

skældsord som *tyve og skælme*, for at de skulle gå bort.

At hans mor havde talt til faderen gennem det åbne vindue, var rigtigt nok. Hun havde været henne at sige til ham, at hvis han ville tale med biskoppen, så måtte han snart komme, for ellers rejste biskoppen videre til Omme.

De andre vidner

Adskillige vidner blev afhørt. Hovedindtrykket var som allerede nævnt, at problemets kærne var toldfolkenes dårlige opførsel. Det var ikke så let at komme udenom, at et par af dem havde fået en lidt grov medfart; hvordan det kunne komme dertil, når nu de folk i Dal havde optrådt så besindigt, må stå hen. Men hovedsagen var, at forskellige vidner nok havde hørt, at det skulle være den og den, der havde optrådt noget voldsomt. Det var allesammen folk, der ikke boede i deres by. Det var Jens Alexandersen af Stilbjerg, Hans Poulsen af Jerig, Hans Laursen af Hejnsvig og Bertel Christensen af Trøllund.

At Niels og Poul Hansen Dahl sammen med sidstnævntes kone skulle have udgjort en slags situationens generalstab, der styrede slagets gang i det skjulte, kunne der slet ikke findes noget belæg for.

Niels Hansen Dahl

Hans selvforvar har karakter af et skriftligt indlæg, hvor han giver udtryk for den dybeste bestyrtelse over det, som er overgået ham, samtidig med at han forklarer, hvordan det kan gå til, at der har været en del varer i hans hus:

Det går, som det hedder: Hvor gærdet er lavt, der vil dristige folk altid over. Således er det mig gamle mand vederfaret. Jeg søgte Guds hus den 11. maj 1782 for at påhøre bispesitationen i Grindsted kirke, og forinden min afgang fra mit hus lukkede jeg de fleste døre indvendigt - og den, jeg gik ud af, udven-

digt med lås. Jeg tænkte, jeg troede, og jeg håbede, at mit hus og mit lidet ejende var i god sikkerhed... - Først hen mod aften hørte han på hjemvejen, at der havde været indbrud. Af skræk og frygt havde han ikke turdet træde ind i sit eget hus; for når sådant kunne ske ved højlys dag, hvad ville indbrudsfolkene så ikke kunne vove at gøre i ly af mørket!

Da jeg ved påfølgende lys dag betragtede mit hus og mit ejende, var det ikke at tro, at kristne mennesker havde været der, da det så ud, som røvere og plyndrere havde været der. Ja, værre end som stedet og mit ejende havde været under fjendtlige hænder.

Fjenderne er toldinspektør Oschatz og herredsfoged Fleischer, der iøvrigt var afgået ved døden på det tidspunkt, da Niels Hansen Dahl indgav sit skriftlige forsvar (8/10-1784). I ly af deres embeder har de udsat Niels Hansen Dahl for personlig forfølgelse, drevet af ondskab og slette hensigter. Hvis han havde været 30 år yngre og 3-4000 rigsdaler rigere, skulle han nok ad rettens vej have vist Oschatz, hvad denne havde gjort sig fortjent til med sådan fremfærd. Hvis ellers samme Oschatz har noget at betale erstatning af! *Gud ved, om han ejer noget at holde sig til!* Niels Hansen Dahl ved det ikke. Men om han ikke kender noget til Oschatz' formueforhold, så ved han i alt fald noget om den nu afdøde herredsfoged Fleischers. Ham ville det aldrig have kunnet genere at modtage en regning, hverken som død eller levende. Han havde nemlig under ingen omstændigheder noget at betale med! Men spørgsmålet er, om nogen undersøgt er tjent med sådanne forhold, for det betyder jo, at embedsmændene kan vove indbrud og al mulig vold uden at skulle frygte en erstatningssag bagefter. De slår bare fra sig med disse ord: *Det er kongens tjeneste!*

Han kan forklare alle de varer, der er blevet set i hans hus, nogle måske mere plausibelt

end andre. Om kassen med te: Han ved ikke af, at det er forbudt at have te i huset, *véd ej heller, at det kan formenes mig ved fundet billigt køb at søge forråd deraf for min levetid; og at give bort deraf kan vel ikke formenes mig; og at overlade en god ven et eller flere pund te for mit indkøb finder jeg ikke stridig imod nogen anordning, lige så lidet som det kan agtes ubilligt at være min medkristne til tjeneste.*

Hvis te-beholdningen således rettest bør anskes i lyset af den kristne næstekærlighed, så gælder det i mindst lige så høj grad de fleste andre varer: Når han selv har brug for at tage på indkøb i en af købstæderne, så har han ikke råd til at leje en vogn, men han låner sig frem hos sognets beboere, og til gengæld gør han dem den tjeneste at tage et og andet med hjem fra byen til dem. Købmanden udskriver regning til hver enkelt køber; men det er Niels Hansen Dahl, der betaler. Når han så kommer tilbage, får enhver det, han har bestilt. Altså hvis han kan betale. Hvis nogen ikke kan betale, får varerne lov til at stå, indtill de kan. Og sådan er der altså blevet et lille lager af uafhængte varer.

At dette er den rene og rette sammenhæng med min handel og vandel, derom vil jeg kræve Gud til vidne - med lige vished som jeg agter at arve Guds rige, hvor jeg ønsker at Fleischers må være, og Oschatz at komme der. Og så ønsker han sig iøvrigt 100 rigsdaler i erstatning for den skade, der er sket ham!

Provst Sølling

Provst Sølling viste sig at være en sand jonglør i afdramatiseringens kunst. Han indgav en skriftlig redegørelse for sin rolle i sagen. Og den var unægtelig noget anderledes, end anklagerne havde ment. De havde ventet, at han som den, der havde afværget voldsomhederne, kunne underbygge deres anklage. De ville bl.a. gerne vide, om det var provsten, der havde

sendt bud efter Poul Hansen Dahl, sognefogeden, og om denne kom og fortalte om sammenløbet. Blev han ikke bedt om at komme til Dal for at afværge overfald med vold, mord og drab? Og fandt han ikke hos sognefogeden en stor mængde opbagte og vrede folk både ude i gården og inde i stuerne? Havde han set Fleischers skrive den erklæring, som folkene havde forlangt? Havde han hørt trusler mod Oschatz? Var det rigtigt, at han fulgte de fremmede på vej for at beskærme dem mod folket, og havde da Oschatz udpeget to personer, som fulgte efter vognen?

Provst Sølling havde en helt anderledes gemtlig opfattelse af situationen. Han havde egentlig ikke sendt bud efter sognefogeden, men det var da nok muligt, at der på et eller andet tidspunkt kunne være faldet en mundtlig bemærkning om, at han som kirkeejer burde være nærværende ved kirkesyn. Sognefogeden var kommet nogen tid efter, at provsten var kommet fra kirke; han havde fortalt, at der var kommet fremmede til Dal; men hvem de var, og hvad de ville, vidste han ikke. Der var ikke kommet bud til ham om nogen inkvisition; men hans 13-årige datter havde på et tidspunkt fortalt ham, at folkene i køkkenet snakkede om, at der var inkvisition i Dal; de regnede med, at det var brændevinsredskaber, man var ude efter. - Så var provsten taget af sted, men aldeles ikke for at afværge noget opløb; næh, han ville gerne blot hilse på de fornemme rangspersoner, der gæstede sognet; at skulle afværge vold havde han ingen tanker om; de folk i Dal var jo bekendte for at være rolige folk. - Da han kom ind i stuen havde han rigtig nok set både inkvisitorerne og nogle bønder. De var slet ikke vrede, bare tavse og rolige. Herredsfogeden var i færd med at skrive sin erklæring, og han forklarede årsagen: at det var fordi Oschatz havde kaldt dem skælme og tyve. Så havde provsten sagt, at sådan en erklæring slet

ikke var nødvendig; det var jo honette folk, og bønderne kunne roligt gå ud. Den opfordring havde de alle fulgt helt uden modsigelse, og den var ikke givet i den hensigt at afværge overfald; provsten havde blot fundet det upassende, at almuefolk var i stue med så fornemme herrer som d'herrer inkvisitorer; og så havde han også haft den bagtanke, at han på den måde kunne få dem i enrum for at invitere dem med sig hjem; han havde troet, at han kunne have overtalt dem til at bærene ham med deres nærværelse i præstegården. - På gæsterne forlangende havde han fulgt dem et stykke på vej, vel en snes skridt. Da havde han ikke set noget til noget sammenløb af folk. Jens Alexandersen og Bertel Christensen gik et stykke forude; dem havde han tilråbt, at de skulle vende tilbage. *Ja, det skal vi gerne*, havde de svaret, og så var de straks vendt om. Så havde provsten hilst farvel til gæsterne. Han havde nok bemærket, at Oschatz havde peget på de to unge mænd med ordene *Der er ....*; men mere hørte han ikke; ordene forsvandt i vinden og vognenes skrumlen.

Da der næppe havde været noget sammenløb, kunne provsten jo heller ikke udpege nogen formand for sammenløb. Og han vidste slet ikke noget at fortælle om vold mod embedsmændene. Nok var han orienteret om, at de to tiltagne mænd ved et forhør i Kolding specielt havde nævnt Jens Alexandersen og Hans Poulsen; men han har end ikke hørt sige, at sognefoged Poul Hansen Dahl og hans kone i nogen måde skulle have medvirket til at hindre inkvisitionen, og han tør forsikre, at om noget ulovligt skulle være foregået, så er det sket imod deres vilje og minde, - *så vidt kender jeg dog til disse folks retsindige, stille og rolige tænke måde*.

På det afsluttende spørgsmål, om han ellers har noget at anføre, svarer han, at det nok mindre har været selve inkvisitionen end den om-

gangsmåde og de skældsord, som inkvisitorerne skal have brugt, der har været årsag til det, som var sket.

Det er ikke så sikkert, at provsten kunne bevare sin gemytlige stil den dag i marts året efter, da der kom en sergent til præstegården. Da var magtapparatet trådt i funktion.

Anklagerens vidner

Blandt de vidner, som kunne føres af anklageren, var nogle af de assistenter, som havde været med på ekspeditionen til Grindsted Dal. Disses vidnesbyrd stemte langt bedre overens med anklagen. Der var bl.a. Christian Rohde, der kunne bevidne, at toldembedsmændene i alle forhold havde optrådt høfligt overfor folkene. Det gjaldt endda også, da Oschatz havde fået sin pibe trådt i stykker. Den var kommet til at ligge på et bord i sognefogedens hus; nogle af folkene tog den, lagde den ned på gulvet og trådte på den; det var en merskumpibe.

Hvor godt eller ringe toldinspektør Oschatz end måtte have behersket sig efter tabet af sin merskumpibe, så må de unægteligt have taget noget af bevismagten ud af de udsagn, der skulle forsvare de lokale folks harme under henvisning til den hidsighed, han havde udvist i den anledning. Dette må jo være sket efter flugten tilbage til sognefogedens hus. Så hvis han skulle have ytret en vis utilfredshed i denne situation, så kan det ikke være den, der kan have været årsag til de voldsomheder, der allerede var forekommet forinden.

Hans de Hoffman

Slavs herred hørte dengang ind under Koldinghus amt, så det var Hans de Hoffman, der som amtmand var øverste politimyndighed. Men i en sådan justitssag var også stiftsamtmanden i Ribe inde i billedet, så en af de første udtalelser fra hans hånd, går til denne.

Hoffman var nok aldrig udelt begejstret for konsumtionsbetjente, grænsekontrollører, og hvad de ellers kaldtes, disse tjenestemænd, som havde ret til at foretage husundersøgelser hos folk for at finde noget af det, der var forbudt. Ofte var det jo brændevinsredskaber, og der var netop samme år som Dal-sagen (1782) en større historie med sådanne tjenestemænd, der helt uberettiget havde konfiskeret ølbrygningsudstyr, men som dog efter amtmandens indsigelse til de centrale myndigheder fik ordre om at aflevere tingene igen.

Desuden var Hoffmans første reaktion vistnok altid at forsvare bønderne, hvis der opstod en eller anden konflikt. Og det bar hans påtegning til stiftsamtmanden den 2/7-1782 også præg af. Sagen forelå på det tidspunkt oplyst ved et politiforhør, som skulle sendes videre til stiftsamtmanden. Hoffman skriver her, at inkvisitørerne nok kunne have brugt en forsigtigere omgang, *allerhelst på heden, hvor de ved, at almuen ikke er så let at styre som i de gode egne*. Han finder det også *usædvanligt, at krybe ind ad vinduer for at oplukke døre, hvor ingen var hjemme*. Han kan egentlig godt forstå, at sådant kunne give anledning til voldsomheder. De uheldige toldembedsmænd har klaget meget over sognefogeden; men det bør tages i betragtning, at han jo bor blandt sine byfæller og kunne være vis på en livfuld hug, hvis han optrådte for myndigt over for dem. Desuden var han jo løbet til kirken for at hente præsten, og det havde bragt en ende på denne alarm. Også Niels Hansen Dahls krumbod får gode ord med på vejen. Varerne er købt i Varde, Horsens og Kolding, og enhver af disse købstæder ligger mere end 6 mil fra Grindsted Dal. Så hvis der er foretaget indkøb til beboernes fælles bedste, så er det vel tolerabelt, *da det er hårdt for den fattige at gå 6 mil for at hente det lidet af slige ting, han behøver*. Og desuden har Niels Hansen Dahl allerede i 1779 væ-

ret ude for en tilsvarende undersøgelse; da lod toldkammeret ham beholde de varer, som var blevet konfiskeret. - Der var altså allerede skabt præcedens for denne lille brugsforening i Grindsted Dal.

Dommen

De bønder, der i den påfølgende retssag gjorde deres yderste for at fremstille sig selv og hinanden som besindige og rolige mennesker, har sikkert ikke genkendt sig selv i amtmandens beskrivelse af dem som de vilde på heden. Niels Hansen Dahl med det syn på embedsmænd, som er den formuendes privilegium, har næppe heller erkendt sig selv som fattig, selv om han kunne se det nyttige i at blive betragtet som sådan. Men sådanne småting har sikkert ikke generet dem. Hovedsagen var, at de blev forsvaret. Og så gjorde det nok heller ikke noget, at dommerens gunstige afgørelse af sagen i nogen grad var betinget af, at de jo kun var enfoldige bønder.

Dommen faldt den 5. november 1784. Næsten 2 ½ år var gået siden det første retsmøde. Så hvis de implicerede ikke fik anden straf, så fik de dog besværet med at møde ved en del retsforhandlinger (hvis de ellers mødte op, når de skulle!).

I dommen konstateres det, at inkquisitionen den 11. maj 1782 havde fundet sted efter ordre fra generaltoldkammeret. Denne ordre sigtede egentlig først og fremmest på en Mads Eriksen i Nørre Snede, som var mistænkt for at handle med toldforsvegne varer, men der var i ordren en tilladelse til at *gå videre*; og på den baggrund har altså ekspeditionen valgt at skifte mål og rejse til Grindsted Dal under assistance af en herredsfoged, som var fremmed og ubekendt for folkene der i herredet. De var ankommet i kirketiden, og *uden at oppebie deres hjemkomst eller på lovlig måde at lade*

dem kalde var de begyndt på husundersøgelsen i sognefogedgården, som sognefogedens kone Ida Andersdatter dog ikke på nogen måde forsøgte at hindre. Heller ikke hendes mand udviste nogensomhelst modvillighed, da han kom hjem og hørte, hvad der var sket. Det er ikke konstateret, hvor det konfiskerede tøj er kommet hen, ejheller det, som i Niels Hansens Dahls hus var blevet lagt i en sæk med henblik på konfiskation. Dommen gennemgår tingene, men kan ikke konstatere deres mængde ejheller nogen ulovlighed i forbindelse hermed.

Det er konstateret, at der er blevet slået efter Oschatz, men uden at bringe ham skade eller sår. Og dommeren er også i stand til at udpege de skyldige.

Sognefogeden har faktisk begået noget ulovligt i at forlade inkquisitionen til trods for embedsmændenes udtrykkelige forbud. Men det er en formildende omstændighed, at han gjorde det for at hente provsten, *allerhelst en så hastigt påkommende og uforventende forretning kan forvirre andre, mere en bonde.*

Thi kendes for ret: Hans Poulsen, Jens Alexandersen, Hans Laursen og Bertel Christensen skal - foruden den civilarrest, de allerede har udståes - 6 måneder i nærmeste fæstning. Desuden skal de betale sagens omkostninger - eller *lide på kroppen* med arbejde i henhold til forordningen af 6/12-1743.

Sognefogeden skal 14 dage i civilarrest på vand og brød.

Straffen

De fire karle, der blev kendt hovedskyldige, havde ikke haft nogen forsvarer under deres del af retssagen, og de havde ikke kunnet forsvare sig selv. Havde vel derfor heller ikke fundet grund til at appellere dommen. Måske var det en forventning om, at de dog ville indgive en appel, der fik myndighederne til at vente

vinteren over, inden dommen blev eksekveret. Den 12. marts 1785 sendte stiftsamtmanden bud til amtmand Hoffman, at nu kunne dommen eksekveres, hvis de dømte stadig ikke ville appellere. Og den 29. marts blev de så afleveret til stokhuset i Nyborg til strafarbejde i jern i 6 måneder.

Men foruden fængselsstraffen var der også sagens omkostninger. De var kommet op på godt 325 rigsdaler. For de penge kunne man have købt en lille gård i Slavs herred dengang.

Lov og orden

Det er utroligt, så lidt vidner har set, når det gælder anklager mod deres egne. Men gennem hele det filter af ærtehalv, som retten var nødt til at rede ud, lykkedes det dog at finde frem til de fire mænd, der siden fik deres straf. De har uden tvivl været skyldige. Om de så var de eneste skyldige, får nok stå hen. Men een ting er den forståelse, som både amtmand og dommer viste i behandlingen af sagen. En anden, at ordenen ikke måtte brydes. Om der så var nok så mange grunde til det, der var sket, så kunne det ikke i sidste instans gælde som undskyldning for dem, der havde begået oprør. Samfundets tolerance har sin grænse.

Derfor vil vi også se den amtmand, der godt kunne forstå bønderne og var yderst kritisk over for de embedsmænd, der havde provokeret dem, udvise en resolut og helt ubønhørlig holdning, da palaverens tid var forbi og retten og ordenens stilling skulle hævdes.

To af de anklagede boede i provst Søllings pastorat. Det var Bertel Christensen i Trøllund og Hans Poulsen i Jerrig. De skulle stilles for retten som anklagede. Men ville de komme godvilligt? Det var så nemt at stikke af. Derfor sendte amtmanden den 26/3 1784 et fortroligt brev til provst Sølling, som blev anmodet om underhånden at finde ud af, om de to mænd ville møde frivilligt. Men under alle omstæn-

digheder ville sergent Meyer stille i præstegården den 15/4. Han ville ikke være orienteret om sin opgave, blot at han ville modtage videre ordrer hos provsten. Hvis nu de to anklagede ville møde frivilligt, skulle provsten sende sergenten tilbage med den besked, at der ikke var brug for ham. Men i modsat fald skulle han udlevere til ham en anden ordre, som amtmanden også havde sendt. Det var ordren om, at de to mænd skulle arresteres, så at de kunne fremstilles i herredstinget den 16/4 kl. 10 præcist.

Sergenten vidste altså ikke, at han var kommet for at arrestere de to mænd. Og det var nok fra amtmandens side en velbetænkt disposition. Hvis sergenten havde vidst, hvad han skulle, kunne han nemt være kommet til at røbe det - i ond eller god mening, og så ville jungletrommerne (eller skal vi sige: hedefløjterne) have sendt advarslen op til Grindsted sogn, længe inden han selv nåede derop, hvorefter man uden tvivl ville have stået i den sædvanlige situation: at ingen rigtig vidste noget om, hvor de to var gået hen! - De skulle have chancen for at følge med frivilligt; men hvis ikke de ville, trådte magtapparatet i funktion. Arrestationsordren var ledsaget af en fuldmagt, hvormed han kunne rekvirer assistance fra samtlige sognefogeder mellem Grindsted og Kolding. Overalt, hvor sergenten forlanger det, skal sognefogederne yde ham den hjælp, han har brug for, enten det er mandskab eller vogne til befordring. Sognefogederne skal adlyde prompte, og det samme skal de, som sognefogederne udpeger til opgaverne. De skal tage dem, som er nærmest for hånden, uden hensyn til, om det egentlig var deres tur til at gøre nogle af de samfundstjenester, som dengang blev krævet af bønderne. Hvis nogen nægter eller forsinker sagen, skal sognefogederne finde andre i deres sted, så at ingen forsinkelse

sker; men det vil medføre straf til de forsømmelige.

Det gik næsten, som amtmanden havde ønsket. Ved retsmødets begyndelse den 16/4 1784 var de to mænd ikke kommet. Men de kom, da klokken var over 11. Med hvilken grad af frivillighed de stillede, er egentlig ikke nævnt. Jens Aleksandersen, der synes at have været den mest initiativrige blandt volds mændene, mødte ikke den dag; men efter at være udeblevet en rum tid, og efter at han havde været eftersøgt i flere sogne, stillede han en dag uventet, åbenbart frivilligt og med den undskyldning, at han desværre var blevet ramt af sygdom, da han var på vej til retsmødet den 16. april!

Til eftertanke

En af de mindre poster i sagens omkostninger var udgiften i forbindelse med afhøringen af den Jens Dahl, der havde været herredsfogedens ene assistent. Han var nemlig kommet i fængsel i København, fordi det var blevet afsløret, at han gjorde privat forretning med inkvisitionsvirksomheden: Han opsnusede, hvor der foregik ulovligheder inden for det område, vi her har beskæftiget os med; de skyldige fik så valget mellem at blive angivet eller at betale ham selv et beløb under bordet. Når lovens arm så rakte ud efter dem, der havde betalt for hans beskyttelse, kunne han give dem et praj i tide, så der var ryddet op, inden inkvisitionen kom. - Vi kan forestille os, at toldinspektørens ekspeditioner hyppigt har slået fejl af den grund; og vi kan tænke os til den skinhellige forargelse, han har måttet høre på hver gang en husundersøgelse havde vist sig frugtesløs.

Har toldinspektøren mon vidst, at der var en stikker i hans egen stab? Var det Jens Dahl, der havde pudset ham på husmanden i Grindsted Dal? Eller har denne mon hele tiden væ-

ret toldinspektørens hemmelige mål, alt imens stabeen måtte tro, at de skulle ud til en mand i Nørre Snede, så at der var foregået en hastig oprydning der, mens vognene nu rullede mod et mål, som Jens Dahl ikke kunne nå at advare? Vi ved det ikke; men vi kan fornemme, at det må have været svært at gøre sin pligt som lovens håndhæver under disse betingelser.

Amtmanden vidste, hvor han havde sine folk. Med en kombination af strategi og magt-opbud fik han gjort kort proces, så at øvrigheden ikke endnu en gang skulle ud med endeløse spørgsmål hos nogen, som aldrig vidste noget.

Vi skal iøvrigt ikke opkaste os selv til højsteret. Sagen kunne være gennemgået langt grundigere, end her er sket. Og under alle omstændigheder vidste de dengang mere, end vi kan vide i dag, hvor vi kun har papirerne. Der er næppe grund til at ynke de fire karle, der fik deres straf. Den har sikkert været velfortjent. Om det så var lige så velfortjent, at de lokale beboere klarede frisag, kan man jo kun grunde over.

Toldembedsmændenes fremstilling rummer egentlig en indre logik, også psykologisk. Det bedste forsvar er jo et angreb. Og hvor ofte har man ikke oplevet, at den dårlige samvittighed slår over i forurettelse, når bare der er det mindste halmstrå at klynge sig til. Her har folkene først klynget sig til en formodning om, at de fremmede slet ikke havde ret til at foretage denne husundersøgelse; og da det argument ikke rigtig kunne holde, så var der jo en fornærmelse, som man kunne hægte sin opbragthed på. Eet eller andet må der jo dog være sket den lørdag i Grindsted Dal, når fire karle kunne idømmes seks måneders fængsel hver; og situationen får unægtelig et skær af uvirkelighed, hvis man skal forestille sig, at fire fremmede karle har hujet rundt i landsbyen og generet toldembedsmændene, uden at landsby-

ens-egne beboere rigtig havde lagt mærke til noget.

Beviser skal jo til, om nogen skal kendes skyldig. Og de lokale beboeres medskyld blev ikke bevist. Men om nu retfærdigheden var sket fyldest eller ej, så havde ordensmagten i alt fald hævdet sig, så at embedsmænd også fremover kunne vove sig ind på den jydskede.

Personliste:

Poul Hansen Dahl: sognefoged, gårdejer i Grindsted Dal. Han ejede på den tid Grindsted kirke og skulle gerne have talt med biskoppen efter visitatsen.

Ida Andersdatter: hans kone, var ikke i kirke.

Anders Poulsen: hans søn. Havde været med faderen i kirke, men var kommet hjem før ham.

Dorthe Poulsdatter: sognefogedens datter, 27 år. Havde sammen med moderen været hjemme, da inkvisitionen kom.

Niels Hansen Dahl: nabo til sognefogeden. Havde status af husmand, idet han ejede et hus, der var bygget på sognefogedens grund. En ældre mand, der ikke var i familie med sognefogeden. Synes at have levet af sin formue suppleret med lidt uofficiel købmandshandel. Han kom ikke til stede under inkvisitionen.

Hans Linnet: skoleholder i Hejnsvig. Var en af dem, som sognefogeden tog med ind til husundersøgelsen hos Niels Hansen Dahl.

Hans Christensen: gårdbøer i Gilbjerg, Hejnsvig sogn. Ligeledes en af de *tvende tiltagne mænd*. Fik desuden til opgave at eskortere de fremmede ud af byen.

Provst Sølling: sognets præst, der efter bispevisitatsen kom og løste problemerne. Hans vidnesbyrd er givet i form af et brev.

De fire karle, der kom i fængsel for optøjerne, var alle udenbys:

Jens Alexandersen: Boede i Stilbjerg, Hejnsvig sogn.

Hans Laursen: Boede i Hejnsvig.

Hans Poulsen: Boede i Jerrig, Grindsted sogn.

Bertel Christensen: Boede i Trøllund, Hejnsvig sogn. Var ligesom Hans Poulsen genstand for sergent Meyers hemmelige mission til provst Sølling.

Inkvisitionsholdet bestod af toldembedsmænd med politimæssig assistance af en herredsfoged. Både herredsfoged og toldembedsmænd havde assistenter med. Desuden var der de to vognes kuske. Der er her i beretningen nævnt følgende:

Fleischer: kancelliråd, herredsfoged for Nørvang-Tørrild herreder. Byfoged i Vejle. Slavs herred hørte ikke under hans jurisdiktion.

Oschatz: kammerråd og toldinspektør. Ekspeditionens leder. Han var den dag iført en *hvid kjole*.

Michaelsen: kaptajn og konsumptionsinspektør.

Jens Dahl: en af herredsfogedens assistenter. Næppe i familie med folkene i Grindsted Dal. Vidnede i sagen, men var da selv fængslet i København for meddelagtighed i toldsvig m.m.

Christian Rohde: en af assistenterne. Kunne bl.a. vidne om Oschatz' merskumpibes skæbne.

Andre øvrighedspersoner:

Hans de Hoffman: Amtmand over Koldinghus amt, som Slavs herred den gang hørte til.

Sergent Meyer: Blev sendt til Grindsted med forseglede ordrer for at sikre to af de anklagedes tilstedeværelse i retten.

Johs. Lind, sognepræst, Kirkegade 116, 6700 Esbjerg. Født 1933. Har skrevet til Løgumkloster-Studier 1983 og Sønderjysk Månedsskrift 1983-85 (om kniplingeindustrien), Personalthistorisk Tidsskrift 1986 (om brug af computer i slægts- og lokalhistorie), Fra Ribe Amt 1988 (om begravelse i Vorbasse sogn 1755-1813), Bol og By 1987, Fortid og Nutid 1988, Koldingbogen 1989 (om sognefogeder).